

Максим Мартин

Особливості лексики караїмських дарчих написів на прикладі парохета з бахчисарайської кенаса

У статті аналізується дарчий напис на парохеті з колекції Бахчисарайського історико-культурного заповідника.

Ключові слова: Крим, караїми, парохет

В колекції Бахчисарайського історико-культурного заповідника серед інших виділяється караїмська збірка. Крім побутових предметів, що становлять суто етнографічний інтерес, до неї належать також і культові предмети, що походять з кенаса¹ Бахчисарая і Чуфут-Кале. Серед них особливе зацікавлення викликають парохети, завіси для шафи з сувоями Тори. В іудейській традиції, після зруйнування Єрусалимського храму місце Храму певною мірою заступає Тора. Поступово в релігійному мистецтві юдеїв предмети, що супроводжують сувої П'ятикнижжя, починають прикрашати символікою, яка мала би нагадувати про Храм, і, з одного боку, підкреслювала значимість Тори, а, з іншого, говорили б про тяглість традиції від часу Храму. Одним з таких предметів є парохети, караїмською «гехал ортусу», тобто «віттарні завіси». Ці предмети символізували завісу, що відділяла святу святих від решти Храму. Таким чином в свідомості віруючих утверджувалися паралелі Храм – синагога, святилище – Тора.

Якщо порівняти між собою декор відомих нам єврейських та караїмських завіс, впадає у вічі одна деталь – відсутність на караїмських зображень корони, які зустрічаються на абсолютній більшості єврейських ашкеназійських парохетів. Справа в тому, що звичай прикрашати предмети, пов'язані з Торою зображенням корони ґрунтується на вислові з талмудичного трактату Піркей Авот (4:13). Караїми, відкидаючи Талмуд, природно, цього звичаю не мали.

Завіси, які в караїмській традиції стають головною прикрасою Тори, зазвичай виготовлялися з коштовних тканин, прикрашалися ґаптуванням (рельєфною вишивкою по основі-трафарету з товстої тканини чи картону).

¹ Вживана кримськими караїмами назва синагог. Походить від івритського терміну «Бет ха-кнесет», «дім збрання».

Парохет з колекції Бахчисарайського історико-культурного заповідника (КП 394-285).

В тій же техніці виготовлявся дарчий напис, який увічнював особи дарувальника та його родини. Прикладом такого дарчого напису є напис на парохеті з колекції Бахчисарайського історико-культурного заповідника КП 394-285. Власне кажучи, від парохета віліла верхня смуга, прикрашена срібним гаптуванням, на якій, як і зазвичай в кримських парохетах, розміщено дарчий напис. Минулого року напис був опублікований разом з наступним перекладом [1, 47]:

«Этот парохет (занавесь) святому уважаемому учителю Габбаю Яков бен Моше господину Шлом-акаю и жене многоуважаемого Биче праведной многоуважаемой Черук господина высокочтимого Эгиза... общины Бахчисарая... в порядке (чтения в кенаса) шимени во имя его и имя отцов его ... малого исчисления 606» (1846) (с дрб.). Из кенаса Бахчисарая.

זתאהפרכת הקדישו כ'מ' גבאי יעקב ב'ז' משה ז'ר' הגביר שלומאקיי :זוגתו כ'מ'

ביצה הצדקת ב'כ'מ' צדוק הגביר ב'ע' אגיו ב'ק'ק' בחצי סראיי י'ע'א'

בסדר שמיני ושמו ושם אביו יעור על השנת ל'פ'ק' ה'ת'ר'ו'

Ми запропонували дещо інший варіант перекладу:

«Цей парохет присвячено шановному вченому габбаю Якову, сину старця Моше, пам'ять (про нього) триватиме², мужа (пана) Шлом-акай: і дружині його шановній пані Біче праведної доньки шановного вченого³ Чадука мужа (пана), душа його нехай буде в Едені, Егіза святій общині Бахчисарая, нехай Г-дь захистить її, в свято Шміні, і ім'я його та батька його (міста його?) в рік 606 за малим зчисленням. (1846-47)

Перше, що звертає на себе увагу – не зовсім звичне для єврейської традиції формулювання у вступній формулі «посвячений», яке в подібних ашкеназійських написах Центральної Європи не зустрічається [3, 32-33],

² Пропонується варіант прочитання абрєвіатури «ז'ר'» як «זכר ריבוי».

³ Лексика караїмських епітафій, наприклад, на цвинтарі Чуфут-Кале спонукає нас зробити саме такий переклад абрєвіатури, а не, наприклад, «шановного вчителя нашого».

тоді як в караїмських церемоніальних предметах з Криму є, радше, нормою⁴. Термін «גביר», що повторюється в тексті після чоловічих особистих імен слід розуміти не буквально, як в Старому Заповіті⁵, а скоріше орієнтуючись на слововжиток цього слова в караїмській розмовній мові – «богач, заможна людина» [2, 159]. Звертає на себе увагу використання після імені Моше в першому рядку замість звичайної евлогії «зікарон левраха», «пам'ять нехай буде благословенна» евлогію, яку скоріше можна перекласти як «пам'ять нехай буде повторюватися».

Цікавим також є те, що двоє з чотирьох осіб, згаданих в написі двоє носять тюркські а не біблійні імена. І якщо для жінок це досить розповсюджена практика (можна згадати численні надгробки з цим іменем з цвинтаря Чуфу-кале), то використання тюркських імен чоловіками є більш рідкісним, хоч і не унікальним. Так, на надгробку №554 за Авне Зікарон, датованому 1822 р. також згадано це тюркське чоловіче ім'я [5, 190-191].

Ще більш цікавим є вжиток і значення згаданих після чоловічих імен тюркізмів «Шлом-акай» (Шлом білий?) та Егіз (розповсюджене караїмське прізвище) та перед іменем Якова бен Моше терміну «габбай». Габбай (чи габай) в майбутньому стане популярним караїмським прізвищем. В даному контексті, враховуючи наявність другого (син Моше) ідентифікатора, та те, що титул «габбай» поставлений перед іменем, можна сміливо перекладати його дослівно – «скарбник», в описаний період член правління кенаса. Не все так просто з тюркізмами. На перший погляд, вони виглядають схожими на прізвища (родові назви). На це наводить в першу чергу їх розташування - після імені, від якого їх відділяє скорочення-евлогія та титул «гевір», що значить «пан, муж». Але чи можливе використання кримськими караїмами прізвищ на письмі у описаний період? Звернімось до прикладів з Авней Зікарон. Під надгробками №№561 і 564 поховані брат і сестра, Шмуель і Сара. Але якщо напис на надгробку сестри від 1842 р. говорить про те, що їх батька, Мордехая «прозивали» Кара-коз, то на надгробку брата вже написано «ім'я його відоме – Кара-коз Шмуель». Таким чином, в описаний період, в тому числі на надгробках і дарчих написах кримських караїмів, додаткові ідентифікатори-прізвиська, часто тюркського походження, починають закріплюватися за певними сімейними лініями. Ми бачимо на прикладі напису на парохеті початок цього процесу: Шлом-акай є очевидним прізвищем, ми не знаходимо його пізніше з-посеред караїмських прізвищ, на відміну від прізвища Егіз [2, 680].

⁴ Див. наприклад парохет з тієї ж колекції КП 1757-576

⁵ Вихід 27:29, 27:37 – «пан, володар».

Заключна формула об'єднує дату і привід подарунка: свято Шміні Ацерет 1846 року. Деяке нерозуміння викликало слово «עֵרֶר» в останньому рядку. Зрозуміло, що малося на увазі «עֵרֶר», «місто його». Але для чого знадобилося робити перестановку літер залишилось неясним.

- ¹ Крымские караимы. Материалы по истории и культуре в Бахчисарайском заповеднике. Каталог / Авторы-упорядники Полканова А.Ю., Алпашкіна О. Н. - Симферополь, 2013. - 116 с.
- ² Караимско-русско-польский словарь. / [під редакцією Н.А. Баскакова, А. Зайончковського, С.М. Шапшала]. - М.:Русский язык, 1974. - 688 с.
- ³ Cermanova Iveta, Scheibova Michaela. Hebrejske Zkratky: Vysledky Epigrafickeho Vyzkumu Textilni Sbirky Zidovskeho Muzea V Praze = Hebrew Abbreviations Results of Epigraphic Research into the Textile Collection of the Jewish Museum in Prague./I.Cermanova, M.Scheibova. " Praha: Zidovski Museum. 2005. " 168 p.
- ⁴ Jewish Museum Vienna: from A to Z./ed. by Michaela Ferstein-Prasser. - Munich, Prestel, 2006.
- ⁵ Фиркович А. Сеферъ Авнэ-Зикаронъ /Авраамъ Фирковичъ; (іврит). - Вильна, тип. С. І. Фина и А. Г. Розенкранца, 1872. - 256 с.
- ⁶ (ספר אבני זכרון)

SUMMARY

Max Martin

Peculiarities of vocabulary of Karaite inscription on the example of Bakhchisaray paroheta kenasa

In the article donation inscription on the parochet from the collection of the Bakhchisarai is analysed.

Keywords: Crymea, karaites, parochet